

УДК 321.02:124.5

Семенченко Ф.Г.

*Доктор політичних наук, завідувач кафедри політології і права
Херсонського національного технічного університету*

ПОЛІТИЧНІ СВОБОДИ ЯК ПРІОРИТЕТНІ ЦІННОСТІ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ТА ЗАГРОЗИ ЇМ З БОКУ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Автор, узагальнюючи обґрунтування таких політичних цінностей як свобода і демократія, аналізуючи різні політичні теорії та концепції стверджує, що вони обумовлені передусім потребою соціалізації молодшого покоління та ресоціалізацією людей старшого віку, наголошує на необхідність вивчати як конструктивно-творчі, так і деструктивні аспекти впливу на політику та функціонування свободи ментально-психологічних особливостей українського народу та його політичної культури.

Ключові слова: політичні цінності, політичні свободи, політичні теорії, демократія, менталітет, соціалізація, політична культура.

Сьогодні не підлягає сумніву та обставина, що наукове осмислення трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні упродовж останніх двадцяти років, вимагає більш детального розуміння факторів, які визначають напрями і особливості змін суспільного життя, потребує ретельного аналізу таких політичних цінностей, як демократія, рівність, свобода.

Як відомо, демократія — це форма державно-політичного устрою суспільства, заснована на визнанні народу, як джерела влади, на принципах рівності і свободи, про що сьогодні ствердно наголошують українські вчені: О. Батрименко, Я. Гельгесян, О. Скрипнюк, О. Косахівська, В. Куйбіда, І. Лазар, Н. Латигіна, К. Шевченко, М. Оніщук, А. Колодій, Н. Піскарьова, І. Прокопчук, А. Толстоухов, О. Фісун та ін.

У свій час, відомий французький філософі і дослідник А. Токвіль, займаючись вивченням свободи, не відокремлював її від аналізу глобальних процесів поширення демократії та рівності, що відбувалися у першій половині XIX століття. Визначаючи демократизацію як загальнообов'язковий напрямок розвитку для усіх країн, мислитель

підкреслював, що людям не залишається нічого іншого, крім як «пристосуватися до того суспільного устрою, який нав'язується їм Провидінням», навіть, коли це відбувається «всупереч нашим бажанням». Більш того він розглядав поступовий розвиток демократичних інститутів влади, звичай не як найкращий, а як єдиний засіб для збереження свободи і підкреслював, що «навіть не відчуваючи любові до демократичного правління, хіба ми не прийдемо до переконання в необхідності його встановлення, оскільки це найкраще і саме правдиве вирішення проблеми сучасного суспільства?» [345, с. 237].

Розглядаючи взаємодію таких цінностей, як демократія і свобода пріоритетною цінністю А. Токвіль визнавав свободу. Дж. С. Міль вважав, що Токвіль побоювався як в політичному, так і в розумовому, моральному відношеннях не надто великої свободи, а надто легкого підкорення, не анархії, а раболіпства, не надто швидкої мінливості, а китайської сталості [215 с. 236–237]. Він сприймав демократію обережно, як об'єктивну політичну реалію, до якої необхідно адаптуватися. Вивчаючи політичне життя найпередовішої на той час країни — США, ілюструючи, як завдяки «законам і особливо моралі народ, що живе в демократичному суспільстві може зберегти свободу» [345, с. 237], він висвітлював як позитивні, так і негативні риси демократії. Саме він звернув увагу на проблему функціонування політичної свободи в умовах демократії, показав двоїсту сутність демократії, що породжує суспільну тенденцію, коли «підкоряючися певним законам, демократія здатна придушити ту саму духовну свободу, розквіту якої так сприяє демократичний суспільний устрій...» [345, с. 324].

Сьогодні загроза свободі з боку демократичного суспільства є важливою і актуальною проблемою. Звертаючись до творчої спадщини одного із засновників ліберальної ідеології А. Токвіля, аналізуючи дослідження інших мислителів, як минулого так і сучасників, спробуємо розглянути ті фактори, які можуть породжувати конфлікти і здійснювати вплив на рівень політичної свободи в демократичному суспільстві.

Найпершим таким фактором є можливий конфлікт між свободою і рівністю. За Токвілем, багато хто готовий взяти на себе обов'язки провісників тих нових переваг, що обіцяють людям рівність, і лише деякі насмілюються прозорливо попередити їх про ті лиха, якими рівність їм загрожує. У суспільній практиці існують «тисячі різноманітних форм реалізації рівності, які не є досконалими, однак від цього не стають менш цінними народам» [345, с. 371]. Не можна не погодитися з А. де Токвілем, оскільки світова думка виробила чимало визначень рівності:

формально-правова, матеріальна, соціальна рівність, фактична рівність.

Загроза свободі з боку рівності полягає у ймовірності зіткнення та конфлікту цих двох цінностей, наданні переваги одній за рахунок ущемлення іншої. Мислитель вважав, що свобода і рівність як суспільні цінності знаходяться у складній взаємодії. Рівність у своєму крайньому вираженні співпадає зі свободою. Проте любов людей до свободи і схильність до рівності в реальному житті, — зовсім різні почуття, і... у демократичних народів ці почуття не однакові за силою та значенням. І це нерідко призводить до того, що чималий ступінь рівності здатен легко поєднуватися з наявністю більш-менш вільних політичних інститутів, або навіть з інститутами, цілком позбавленими свободи.

Токвіль порівняв ціннісне ставлення мас до рівності і свободи. При цьому його цікавило питання: «Чому і в яких ситуаціях віддають перевагу рівності перед свободою?» На його думку:

1. В історії народу рівність передувала встановленню свободи. Свобода існувала лише у вигляді ідеї внутрішньої схильності, коли рівність вже закріпилася у звичаях народу.

2. Рівність виявляється пріоритетнішою в періоди суспільних криз і соціальних вибухів, коли стара суспільна ієрархія, яку довго розхитували, остаточно руйнується і бар'єри, що розділяли громадян, нарешті скасовані.

3. Різне розуміння обсягу свободи і обсягу рівності, необхідних для суспільства. Цілком можливо уявити собі, що люди досягли певного ступеня свободи, який їх повністю вдовольняє. Але люди ніколи не встановлять такої рівності, якою б вони були цілком задоволені. Саме за цією причиною спрага рівності становиться все більш невгамовною по мірі того, як рівність стає все більшою реальністю.

4. Різні засоби утвердження і підтримання у суспільстві рівності і свободи. На думку вченого, «політичну свободу потрібно весь час міцно тримати в руках: достатньо послабити хватку, і вона вислизне». Рівність навпаки, дозволяє вірити в їх постійність, стабільність. А. Токвіль вважав, що неможливо користуватися політичною свободою, не сплачуючи певних жертв, і тому ніколи не можна володіти нею без надзусиль. «Свобода має свою ціну», бо вільне життя пов'язане з існуванням повних турбот, ризику, небезпек, безперервної дії та щохвилинного неспокою. Радощі від рівності не потребують ані жертв, ані зусиль — їх породжує кожне незначне явище приватного життя, і, щоб насолоджуватися ними, людині потрібно просто жити.

5. Різні за строками прояви у суспільному житті позитивних і негативних сторін рівності і свободи. Те зло, яке приносить з собою свобода, подекуди з'являється негайно. Негативні наслідки свободи бачать усі, всі більш-менш гостро їх відчують. Те зло, яке може викликати надмірна рівність, виявляє себе поступово. Воно потроху проникає в тканини суспільного організму, вкорінюється у масову свідомість, спостерігається лише іноді, і в той час, коли стає особливо руйнівним, то звичка до нього вже залишає людей нечутливими. Те добро, що приносить із собою свобода, виявляється лише через тривалий час, і тому завжди легко помилитися в причинах, що породили благо. Переваги рівності відчуються негайно, і щоденно можна спостерігати те джерело, з якого вони виходять.

6. Розрізняють відношення до рівності і відношення до свободи кількістю прихильників і періодом дії. Політична свобода час від часу приносить високу насолоду обмеженій кількості громадян. А рівність щоденно наділяє кожную людину масою дрібних радощів [345, с. 271–273].

Мислитель визначав рівність як «рівність умов існування», «рівні можливості для свого розвитку» [345, с. 27, 60]. Ідеалом для Токвіля було таке співвідношення між свободою та рівністю, при якому «ніхто не буде відрізнятися від собі подібних і жодна людина не зможе володіти тиранічною владою, люди будуть цілковито вільними тому, що вони будуть повністю рівними, і вони будуть цілком рівними, тому що будуть повністю вільними» [345, с. 371]. «Повною свободою», до якої повинно прагнути суспільство, Токвіль вважав реалізацію негативної сторони свободи, що закріплювалася у широкому спектрі прав і свобод. Під «найбільш повною рівністю» вчений розумів формально-юридичне трактування рівності.

Як відзначав І. Шаблінський, мова у А. Токвіля йшла не про суперечності, несумісність, антагонізм свободи і рівності, а про можливість не злиття їх воедино, одне не завжди може припускати інше [375–376]. Точку зору І. Шаблінського поділяє і В. Нерсесянц, який вважає, що висновок про протиставлення філософом свободи та рівності як несумісних понять виник через поверхове вивчення праць мислителя і є хибним, бо мислитель лише показав, що рівність певною мірою може поєднуватися з різними типами свободи (або несвободи): це може бути рівність вільних громадян та рівність у рабстві. При цьому французький мислитель, на думку В. Нерсесянца, наголошував, що рівність неминуче утвердиться у суспільному житті, однак це відбудеться або у тісному

поєднанні зі свободою, або без неї. З цього випливає, що кожне суспільство обирає один з двох можливих шляхів демократичного розвитку: в одних суспільствах рівність зіллється зі свободою; іншим загрожує встановлення «нового деспотизму» — спотвореного квазидемократичного режиму [130, с. 114].

Проблему співвідношення «свобода/рівність» у загальнотеоретичному аспекті В. Нерсесянц розглянув з позицій їх гармонійної єдності. «Люди вільні у міру їх рівності та рівні у міру їх свободи». При цьому свобода без рівності — це ідеал елітарних привілеїв, а рівність без свободи — ідеологія рабів (з вимогами ілюзорної, «фактичної» рівності, підміною рівності зрівнялівкою). Нерідко свобода протиставляється рівності. У цьому контексті В. Нерсесянц виокремлює декілька позицій:

1) аристократична критика формально-правової рівності «зверху» (апологія нерівності) на користь елітарних версій свободи. Цей підхід сповідували ряд софістів молодшого покоління — Пол, Каллікл, Критій, у XIX ст. — Ф. Ніцше, у XX ст. — Н. А. Бердяєв;

2) марксистське заперечення правової рівності «знизу» з метою утвердження «царства свободи» через «фактичну» рівність; 3) у наш час, поширене хибне та небезпечне уявлення — буцімто «сутність змін, що відбуваються у Росії та посткомуністичних країнах» (тобто їх модернізація), полягає «в переході від логіки рівності до логіки свободи» [150 с. 3].

В. Нерсесянц, критикуючи наведену думку авторів монографії В. Козловського, А. Уткіна, В. Федорової, наголошує, що свобода не лише не протилежна рівності, (а саме правовій рівності), а, навпаки, вона має вираження лише завдячуючи рівності та втілюється у цій рівності. Свобода та рівність невід'ємні та взаємно передбачають одна одну [233, с. 26].

К. Гаджієв, розглядаючи співвідношення «свобода/рівність», зробив акцент на взагалі неможливості вирішення у суспільстві антиномії між свободою та рівністю. Обидві ці категорії бажані для більшості людей, однак практично недосяжні ідеали. Теоретичне припущення повної реалізації ідеалу свободи суперечило б рівності та навпаки. Повна реалізація ідеалу рівності суперечила б свободі [68, с. 495–498].

Для А. Токвіля свобода завжди була пріоритетом над усіма іншими суспільними цінностями. Однак, не можна не погодитися й з іншими підходами до зазначеної проблеми. Так, зокрема, Дж. Кемпбелл вважав, що рівність виступає первинною цінністю і такі цінності повинні поважатися в кожному благоденствующому суспільстві. Суспільство, в якому

заохочується лише тільки свобода — хоча він сумнівається, що подібне суспільство може бути взагалі, — не можна, вочевидь, назвати благоденствуючим. Тому можна цілком погодитись з позицією Дж. Кемпбелла, який умови розвитку демократії вбачав у встановленні складної рівноваги між свободою і рівністю, свободою і громадянським суспільством [140].

Поділяючи думку дослідників К. Гаджієва, В. Нерсесянца, І. Шаблінського, що реалізація у суспільстві рівності не завжди супроводжується забезпеченням свободи, спробуємо розглянути проблему конфлікту свобода/рівність у іншому аспекті. Свобода та рівність — багатозначні категорії, які нерідко набувають у масовій свідомості спрощеного та спотвореного тлумачення. Узагальнюючи наукові доробки мислителів минулого підкреслимо, що певний вид свободи гармонійно поєднується лише з певною формою рівності. Негативна свобода, обґрунтована А. де Токвілем, вимагала як формально-правової рівності, так і певних видів нерівності (соціальної, економічної). Майнова рівність, наголошував вчений, ущемлює свободу (додамо саме негативну, але, зазначимо, цілком природно поєднується з ідеєю позитивної свободи). Тому конфлікт свобода/рівність можна перевести в іншу площину: негативна свобода/майнова рівність, позитивна свобода/формально-правова рівність. Саме в цьому, на нашу думку, і полягає трактування проблеми свободи/рівності у трактатах А. де Токвіля.

На сучасному етапі, на наш погляд, вирішення дихотомії свобода/рівність повинно спиратися на наступні принципи:

- 1) хибність протиставлення, а тим більше односторонньої реалізації у суспільстві одного виду свободи за рахунок знехтування іншими. Парадигма сучасної свободи повинна базуватися на сполученні раціональних ідей негативної та позитивної свободи, обґрунтовувати не лише свободу, а й умови її забезпечення;
- 2) соціальна рівність як необхідна матеріально-правова гарантія можливості користуватися свободою не повинна підмінятися зрівнялівкою.

Другим фактором, що впливає на рівень свободи у демократичному суспільстві можна вважати етатизм.

А. Токвіль гостро критикував державний політичний патерналізм, обґрунтувавши феномен демократичного деспотизму, проникливо передбачивши тоталітарні тенденції першої половини ХХ століття. Одержавлення суспільного життя, на його думку, відбувається за рахунок концентрації та централізації всієї політичної влади в руках держави.

Поняття деспотизм та централізація у А. де Токвіля— синоніми. Якщо централізована влада повністю відповідає інтересам та неусвідомленому потягу громадян, «довіра до неї не має меж і люди, віддаючи щось владі, вважають, що віддають це собі» [345, с. 488]. Вчений виділив кілька ситуацій, які на його погляд, сприяють встановленню надмірно централізованої влади.

1) На думку А. де Токвіля, досить часто під час війни (розширимо цю тезу— соціально-економічних криз та потрясінь, тобто надзвичайного стану, який потребує надзвичайних засобів) народи випробовують бажання, а частіше і необхідність у посиленні повноважень центральної влади. «Усі відомі полководці палко любили централізацію, яка збільшувала їхню могутність, а всі великі диктатори любили війну, яка примушувала народи концентрувати всю владу в руках держави» [345, с. 487].

2) Централізація особливо сильна тоді, коли рівність починає розвиватися в країні, народ якої або взагалі не знав свободи, або дуже довго жив без неї. В такому випадку держава з різкою швидкістю акумулює владу і досягає крайніх меж своєї всемогутності.

3) Потяг до централізації виникає у демократичних націй, де принцип рівності отримав перемогу, внаслідок насильницької революції. Класи, які управляли місцевими справами, були раптом знищені революційною хвилею. Розгублена, неорганізована маса людей, яка не має поки що ані теоретичного досвіду, ані практики, необхідної для управління цими справами, звернула свій погляд на державу, довіривши їй усі справи і кермо правління. Централізація стала певною мірою необхідністю. Тому вже у своїй першій книзі «Демократія в Америці» А. Токвіль категорично висловлювався проти революційних потрясінь, соціальних вибухів, що викликають потребу у централізації влади і виправдовують її існування. Цю думку мислитель обґрунтував і в наступних творах— «Спогади», «Старий порядок та революція», змальовуючи відцентрові тенденції у пореволюційну добу.

4) Посиленню централізації може сприяти також егалітаризм. По мірі зрівнювання в того чи іншого народу умов існування, окремі індивіди слабшають, в той час, як держава в цілому зміцнюється та розширює свої повноваження. Мислитель зауважував, що все це, природно, породжує у людей епохи демократії дуже високі уявлення щодо суспільних прерогатив і надмірно скромне— про права особистості. Вони охоче миряться з тим, що державна влада, уособлюючи собою все суспільство, несе у собі більше мудрості і знань, ніж будь-хто із людей, що разом

і складають це суспільство, і що вести кожного громадянина за руку є не тільки право, але й обов'язок влади. Усяка централізована влада, що слідує цим природним інстинктам, потурає схильності до рівності і заохочує її, оскільки рівність значною мірою полегшує дії самої цієї влади, розширює і зміцнює її.

5) Централізована влада може повністю відповідати інтересам та неусвідомленому потягу громадян. Особливо це стосується народів, що протиставляють економічну свободу, як більш цінну, політичній. Зайняті виключно власним добробутом, люди здебільшого не бажають думати про суспільні справи. Тому централізація, що впродовж певного часу виявляє піклування про матеріальні статки та гарантує повний порядок в обмін на політичну свободу, буде мати підтримку громадян [345, с. 486–488].

Наступним фактором який може нести загрозу свободі є соціально-політичні потрясіння, які відбуваються у суспільстві (війни, революції).

Велику французьку революцію А. Токвіль у душі багатьох консерваторів оцінював негативно. Саме в ній він вбачав причину неможливості французів упродовж першої половини XIX століття встановити у суспільстві реальну свободу. Заперечуючи роль і значення Великої французької революції у модернізації французького суспільства філософ зазначав, що насправді революція руйнує межі між владою та тиранією, свободою та розбещеністю, правом та свавіллям. Усі революції, на думку мислителя, не дивлячись на їх мету і засоби ведуть до знівечення, нівелювання багатьох цінностей разом взятих (морально-етичних, соціально-політичних, ідеологічних тощо). І навіть тоді, коли ця «велика» революція закінчується, впродовж тривалого часу у масовій свідомості залишаються «революційні звички», породжені нею, які й надалі підбурюють маси до нових потрясінь.

Саме революції прищеплюють масам смак до «кривавих безпорядків», створюють свої певні звички, думки, вади, які поступово стають загальним досягненням, не зважаючи на характер цієї революції, її цілі та цінності. Якщо народ за короткий час неодноразово змінював уряд, погляди, закони, то громадянами, врешті-решт, набудеться смак до кардинальних змін у суспільному житті, причому досить швидким та насильницьким шляхом. Тоді вони починають відчувати природну недовіру до демократичних формальностей, повільність та поступовість яких сприймають як безсилля та з нетерпінням переносять тиск законів, які стільки разів порушувалися на їхніх очах. Як приклад А. Токвіль наводить Південну Америку, де впродовж чверті століття одна

революція змінювала іншу. Придивившись до напівзлиденного, напівзлочинного життя південно-американців, мислитель зазначав, що мав спокусу повірити, що для цього народу деспотизм був би благом. Однак ці два слова для А. Токвіля («деспотизм», «благо») не поєднуються. Цікаво, що Дж. С. Мілль цю проблему вирішив протилежним чином: якщо народи не досягли певного рівня соціально-політичної зрілості, щоб бути незалежними, то деспотизм для них «припустима» тимчасова форма правління [216, с. 210]. Теза Мілля про конструктивні модернізації ні можливості недемократичних режимів зберігає актуальність і досі, особливо для країн, що здійснюють перехід від деспотичних режимів до демократії.

А. Токвіль серед перших побачив і застеріг проти того, що насильницькі революції конкретні гуманістичні цінності замінюють абстрактними, реальні свободи— подекуди на фіктивні, застосовуючи принцип «суспільної доцільності», «політичної необхідності», без загроз сумління більш швидкого досягнення «загальної мети» для усього людства. Саме тривала та кривава революція, що посилює поляризацію та конфронтацію суспільства, викликає прагнення до поширення повноважень центральної влади під виглядом «незрячої любові до суспільного спокою, нестримної пристрасті до порядку». В цей анархічний час у «непокірних» народів держава постійно розширює свої прерогативи, стає більш нейтралізованою, абсолютною, всемогутньою. В зв'язку з цим А. Токвіль зазначав, що зло, проти якого боролися лише змінило обличчя, оскільки революції призводять до якісно нового деспотизму, до залежності від всемогутньої держави та чиновника. Крім вищезазначених небезпек випадкового лиха, без якого не може обійтися жодна революція, завжди є вірогідність породити постійне лихо, оскільки зберігається тривала небезпека, що революційні інстинкти, ставши більш м'якими та узгодженими, можуть поступово перетворитися в урядові та адміністративні звички вже у пореволюційні часи, мотивуючи це «надзвичайними» обставинами. А. Токвіль передбачав можливість державного терору не тільки як превентивну міру, але й як організаційну, тобто «засіб керівництва соціумом» [240, с. 166; 241, с. 157].

Загалом, підхід вченого до революції у творі— «Демократія в Америці», такий. Він згоден, що опір буває чесним, а повстання законним. Він не наполягає категорично на тому, що у період демократії люди не мають права на революції. Але перед тим, як зважитися на «застосування цих небезпечних ліків», необхідно подумати більш ґрунтовно, ніж

будь-коли й, можливо, корисливіше буде стерпіти сьогоднішні негаразди [345, с. 502].

Пропозиція А. Токвіля «терпіти сьогоднішні негаразди» є одним із слабких місць у його теорії революції, бо хто вирішує межу та час народного терпіння. Але враховуючи останнє вчений зазначає, що революція, хоча й «небезпечна», проте «ліки», тобто не кращий, не гуманний, проте можливий, реальний засіб модернізації суспільства та встановлення свободи. А. де Токвіль обережно поділяв загально ліберальну тезу Г. Гроція, Т. Джефферсона, Дж. Локка, Т. Пейна та інших про право на опір, революцію щодо тиранічної влади, яка зневажає права та свободи громадян.

У «Спогадах» та «Старому порядку та революції» А. де Токвіль з позицій консерватизму категорично виступив проти будь-якої революції, розглядаючи її як насилля над законом, застерігаючи, що замість реальних свобод народ отримуватиме псевдо свободу і ще більш тиранічну владу. Під час революції 1848 року А. Токвіль вступив до Партії Порядку, що виступала за збереження статус-кво. У «Демократії в Америці», де проблема революції постала вперше, філософ однією з причин існування демократії в Америці назвав той факт, що США не знали революцій, які підбурювали суспільний лад в Європі, визріваючи в надрах феодалізму. Мислитель порівнював засоби встановлення та здійснення демократії і свободи в Америці й у Франції. Революція в США була «плодом зрілого та обміркованого потягу до свободи, а не непевного, інстинктивного бажання незалежності». Вона не була викликана прагненням до безладдя, анархії, а навпаки «відбувалася під знаком пошани до порядку та законності» [345, с. 71]. Ідеї та почуття американців філософ вважав демократичними, тоді як європейці, на його думку, все ще у полоні «революційних пристрастей та переконань». На це токвілеве спостереження звертав також увагу дослідник американської політичної культури Л. Харц [364, с. 65].

Тобто, можна підкреслити думку філософа, що демократичні народи «люблять зміни, проте побоюються революцій». Тому революції в демократичних країнах є рідким явищем. Свою тезу вчений пояснював тим, що основу американського суспільства складає середній клас, який виявляє дуже наполегливе та міцне почуття власності, а звідси й зацікавлений у збереженні суспільного спокою. Тому ідеальним можна вважати суспільство, де «в кожного було б що втрачати та не було б спокуси когось грабувати. Це багато зробило б для встановлення миру на землі» [345, с. 459].

Історія демонструє, що і сьогодні не знімається з порядку денного проблема політичного вбивства, тероризму, міжнародних війн у демократичних країнах, особливо у молодих демократіях, бо на сучасному етапі розвитку людства, розуміння демократії втрачає морально-етичний гуманістичний зміст і стосується більшою мірою принципів організації та взаємовідносин державно-владних органів, механізмів здійснення влади.

Список використаних джерел:

1. Токвиль А. де. Демократия в Америке: Пер. с франц. / Алекс де Токвиль. — М.: Прогресс, 1992. — 553 с.
2. Милль Дж. С. Токвиль и его демократия в Америке / Дж. С. Милль // Рассуждения и исследования политические, философские и исторические: В 3-х ч.: Пер. с англ. — СПб.: Изд-во В. Ковалевского, 1864. — Ч. 2. — 360 с.
3. Шаблінський І. І. «Агресія» і «насильство» — поняття не тотожні / І. І. Шаблінський // Політичний менеджмент. — 2004. — № 5 (8). — С. 82–91.
4. История политических и правовых учений XIX в. Учебник для вузов / Под общ. ред. чл. -кор. РАН В.С. Нерсесянца. — М.: Наука, 1993. — 150 с.
5. Козловский В.В. Модернизация: от равенства к свободе / В. В. Козловский, А. И. Уткин, В. Г. Федотова. — СПб.: Санкт-Петербургский ун-т, 1995. — 280 с.
6. Нерсесянц В.С. Философия права. Учебник для вузов / В.С. Нерсесянц. — М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 1997. — 652 с.
7. Гаджиев К.С. Введение в политическую науку / К. С. Гаджиев. — М.: Изд. корпорация «Логос», 1997. — 544 с.
8. Кирилук Ф. М. Об'єктивно-суб'єктивно-діяльнісний вимір політики / Кирилук Ф. М., Семенченко Ф. Г. // Політологічний вісник. Зб-к наук. праць. — К.: ІНТАС. — Вип. 56. — 2011. — С. 179–193.
9. Милль Дж. С. Утилитаризм. О свободе / Дж. С. Милль: Пер. с англ. — СПб.: Изд-во И. П. Перевозникова, 1900. — 426 с.
10. Одесский М. Террор как идеологема (к истории развития) / М. Одесский, Д. Фельдман // Общественные науки и современность. — 1995. — №1. — С. 167–176.
11. Платон. Диалоги / Платон. — М.: Астрель, 2011. — 350 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2013 р.

Семенченко Ф. Г. Политические свободы как приоритетные ценности общественной жизни и угрозы им со стороны демократического государства

Автор, обобщая обоснования таких политических ценностей как свобода и демократия, анализируя различные политические теории и концепции утверждает, что они обусловлены прежде всего потребностью социализации младшего поколения и ресоциализации старшего возраста, делает ударение на необходимости изучать как конструктивно-творческие, так и деструктивные аспекты влияния на политику и функционирования свободы ментально-психологических особенностей украинского народа и его политической культуры.

Ключевые слова: политические ценности, политические свободы, политические теории, демократия, ментальность, социализация, политическая культура.

Semenchenko F. Political freedom as priority values of social life and threats to them by a democratic society

By generalizing study of political values such as freedom and democracy, analyzing the different political theories and concepts claims that they are due primarily need socialization and re-socialization of the younger generation of older people, stresses the need to study both constructive and creative and destructive aspects influencing policy functioning and mental freedom and psychological characteristics of the Ukrainian people and its political culture.

Keywords: political values, political freedom, political theor, democracy, mentality, socializatio, political culture.